

مصطفی علی مدد

پای ثابت پنج دهه توسعه‌ی حسابداری ایران

طرح موضوع

در این متن مشی مصطفی علی مدد (۱۳۱۵ - ۱۳۹۱) در "توسعه‌ی نهاد حسابداری ایران" را بر می‌رسیم، و استنباطی که از میناهای دیدگاه، رویکرد و عملکرد او به عنوان الگویی برای توسعه‌ی نهاد موصوف برگرفته‌ایم عرضه می‌کنیم. در آغاز اما فرضی کلی در زمینه‌ی شرایط عادی یا جز آن که می‌تواند توسعه‌ی حسابداری را محدود سازد به میان می‌آوریم. بعد از آن، مبنای اطلاق اصطلاح "نهاد" به ساختار حسابداری در جامعه را که یکی از کلیدواژه‌های این نوشته است توضیح می‌دهیم. به کلیت دستاوردهای نسل اول مروجان نامورتر و ماندگارتر حسابداری در ایران نیز می‌پردازیم که شرحی فشرده از روند پدیدار شدن حسابداری نوین و توسعه‌ی آن در ایران به‌دست داده باشیم. سپس، با تمرکز بر موضوع کانونی پیش‌گفته متن را ادامه می‌دهیم و به پایان می‌بریم.

مدت مطالعه‌ی این مقاله نزدیک به یک ساعت است.

یک فرض

واقفیم طرح و بررسی توسعه‌ی نهاد حسابداری در دوره‌هایی معنی‌دارتر است که اوضاع اقتصادی جامعه به نسبت "عادی" باشد. حال آن که وضعیت مالکیت بخش عظیمی از منابع اقتصادی و نحوه‌ی مدیریت این منابع در ایران، به‌ویژه سیاست‌های تخصیص منابع اقتصادی در اندازه‌های کلان، در شرایط کنونی در بخش وسیعی از اقتصاد بر عرف تجارت و سرمایه‌گذاری اقتصادی و قواعد و قوانین مربوط به آن استوار نیست. افزون بر این‌ها، روند تغییرات حجم سرمایه‌گذاری‌ها در این سال‌ها رو به کاهش بوده است، و آینده‌ای که روند تشکیل سرمایه و سرمایه‌گذاری‌ها رو به افزایش بگذارد پیش‌بینی‌پذیر نیست. در این شرایط نفوذ و رخنه‌ی انتظارات و هدف‌های غیراقتصادی یا صرفاً سیاسی سرچشمه گرفته از نوع مناسبات ساختار قدرت و مانند آن در مدیریت منابع اقتصادی به

طرز نامحدودی گسترده است. این شرایط، در مجموع ممکن است کارکردهای حسابداری در اقتصاد کشور را، در بخش‌هایی به شکل عمده، به حالت تعلیق درآورده، و روند توسعه‌ی حسابداری را در ایران کند یا در زمینه‌هایی مختل کرده باشد. با این حال، به انتظار بهبود شرایط پیش‌گفته، پیش‌بینی یا پیشنهاد توسعه‌ی این نهاد را امکان‌پذیر فرض کرده‌ایم. البته این را هم اصل گرفته‌ایم که حسابداران ایران نیز، به همان نحو که بیشتر حقوقدانان، پزشکان، معماران و سایر متخصصان بر مراقبت از کارکردهای معطوف به منافع جامعه در حوزه‌ی دانش و عملکرد خویش تاکید می‌ورزند، پای بفشارند.

نهاد حسابداری

از دیدگاه تجربی به ساز و کاری که در جامعه عمومیت و ضرورت و اهمیت تعیین‌کننده‌ای یابد و به هیات یکی از ارکان جامعه درآید "نهاد" گفته می‌شود. از این قرار، منظور ما از "نهاد" در این نوشته، تشکل‌های حرفه‌ای شناخته‌شده که به صورت عرفی یا تجربی و قانونی "انجمن" نامیده می‌شوند، یا چنان که در گذشته، باعنوان "کانون"، درمورد "کانون حسابداران رسمی"، یا در زمان حاضر، با عنوان "جامعه"، در مورد "جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران" معرفی شده‌اند، نیست. درست است که اطلاق "نهاد" به "انجمن"، "کانون" یا "جامعه"‌ها نیز معنی‌دار و درست است، ولی این‌ها بخشی از نهاد حسابداری به عنوان یکی از ارکان مدیریت اقتصادی که کارکرد آن تخصیص بهینه‌ی منابع اقتصادی کشور است را تشکیل می‌دهند.

واژه‌ی "نهاد" در فرهنگ معین "طبیعت"، "سرشت" و "ذات"، و در فرهنگ عمید "سازمان"، "موسسه"، "بنیان" و "اساس" معنی شده است. تا آن که پنجاه سال پیش، دکتر غلامحسین صدیقی (۱۲۸۴ - ۱۳۷۱) از پیشگامان ترویج و استاد جامعه‌شناسی دانشگاه تهران "نهاد" را به عنوان

محمد شلیله

معادل در برابر Institution قرار داد(۱).

بنا به تعریف، نهادها نظام‌های متشکل فعالیت‌های انسانی و انگاره‌هایی مستقر برای رفع نیازهای متعدد جامعه‌های انسانی هستند که در بطن جامعه شکل می‌گیرند. نهادها اغلب شیوه‌های منسجم روش‌های زندگی قومی هستند که تداوم و قبول عام یافته‌اند. از این رو، بر مجموعه‌ای انتزاعی از ارزش‌ها، هنجارها و اعتقادهای سازمان یافته بنا می‌شوند و ایفای نقش‌هایی را که در هر جامعه به تصویب و تثبیت رسیده باشند عهده‌دار می‌شوند؛ از عملکردی نظارتی برخوردار می‌گردند؛ و به واسطه‌ی پیوندی که با امور متنوعی که در جامعه‌ها می‌گذرد دارند وظیفه‌ی تحلیلگری مسائل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مربوط به موضوع فعالیت‌شان به آنها تفویض می‌شود. نهادها خاستگاه رشد و توسعه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی هستند؛ از ارکان فرهنگ هر جامعه به شمار می‌آیند، و به حد قابل ملاحظه‌ای از دوام و عمومیت و استقلال می‌رسند؛ و قانونیت یا عدم قانونیت هر چیز در درون نهاد مفروض را تعیین می‌کنند. "نهاد" را "سازمان اجتماعی" نیز گفته‌اند(۲).

با این اوصاف، تا کنون توافقی عام و پذیرفته در مورد تعریف، ویژگی‌ها و کارکردهای نهادها به دست نیامده است. اگر چه در مورد اطلاق نهاد به مصداق‌هایی مشخص کمتر تردید وجود دارد. از جمله، همگان پذیرفته‌اند که "خانواده"، "آموزش"، "بهداشت"، "محله"، "دولت"، "المپیک"، "ورزش" و مانند این‌ها هر یک "نهاد" هستند. وقتی به مصادیق نهاد می‌نگریم، ویژگی مشخص و به طرز تردید ناپذیرتری مورد توافق همگان عمومیت و گستردگی آنهاست. با این

وصف در حالی که "بهداشت" را می‌توان یک نهاد به شمار آورد، که جمله‌ی امور به طور مستقیم هم پیوند با بهداشت جامعه را در بر می‌گیرد، ولی هم‌زمان می‌توان از نهاد "بیمارستان" نیز سخن گفت. از این قرار، با این که منظور از نهاد حسابداری در این متن، کل حسابداری کشور است، ولی مانع از اطلاق نهاد به "انجمن‌های حسابداری در ایران" یا "جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران" نیست. آن‌ها نیز جمله‌ی نهاد هستند. ولی از عمومیت و گستردگی عام برخوردار نیستند.

گویی هر یک از نهادهای حسابداری موجود ایران محدوده‌ی خاصی از فعالیت‌های عام و عمومی نهاد حسابداری را در برمی‌گیرند. موضوع فعالیت "انجمن حسابداری ایران" توسعه‌ی دانش حسابداری است. در حالی که موضوع "جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران" حسابداری حرفه‌ای است. ولی هر دو، و دیگر انجمن‌های از این دست، از جمله "انجمن حسابداران خبره‌ی ایران"، درون

"نهاد" حسابداری ایران جای دارند.

ضرورت توضیح وجه نهادی حسابداری در این نوشته پیوندهای گریزناپذیر آن با دیگر ارکان جامعه برای تداوم توسعه‌ی آن است. دیدگاه، رویکرد و عملکرد مصطفی علی‌مدد مجموعه‌ای از این پیوندها و ضرورت حفظ و فعال کردن و مبنای این ضرورت آنها را آشکارتر ساخته است.

مروجان حسابداری نوین در ایران: نسل اول
آشکار است توسعه‌ی حسابداری در ایران، چنان که در دیگر کشورها، با مشارکت همه‌ی دانشوران و کارگزاران این دانش و کاربرد آن در طول زمان و در پرتو شرایط هر جامعه در هر دوره تحقق یافته است. منتها همواره بوده‌اند شماری از آن میان که به دلایل گوناگون، از جمله دانش گسترده، انگیزه و علاقه، بهبودخواهی، احساس مسئولیت، خواست و اراده، سخت‌کوشی، استعداد، و شناخت واقع‌بینانه و ژرف از شرایط، و البته در اغلب موارد بهره‌مندی از فرصت‌های مناسب و امکانات و پشتیبانی‌های سازمانی و ساختاری توفیق یافته‌اند همراه دیگران و همانندانشان در شتاب بخشیدن به پیشرفت نهادی که عضو آن هستند مشارکت کنند؛ و به قاعده، وجهه‌ی عمومی بیابند، نامور و ماندگار شوند.

بر این قرار، مروجان و پدیدآورندگان نهاد حسابداری ایران گروه‌های متعددی را تشکیل می‌دهند که می‌توان به جست‌وجو و شناسایی آنان در پیشینه‌ی تحولات حسابداری ایران پرداخت. ولی از آن میان به هر تقدیر شماری نامورتر شده‌اند. از جمله، اسماعیل عرفانی (۱۲۹۵-)

۱۳۵۲)، حسن سجادی‌نژاد (۱۲۹۶-۱۳۶۷)، عزیز نبوی (۱۳۱۱-۱۳۸۲)، فضل‌الله اکبری (۱۳۰۰-۱۳۸۴)، مصطفی‌علی‌مدد (۱۳۱۵-۱۳۹۱) و علی ثقفی (۱۳۲۳) که از شناسایی بیشتری برخوردار شده‌اند؛ یا از دیگر مروجان حسابداری ایران در پایه‌ی رضا شباهنگ که سالهاست استاد رشته‌ی حسابداری در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری و از پدیدآوردندگان آثار ماندگار حسابداری و همچنان پیگیرانه در کار تدریس و تالیف است؛ یا بهروز وقتی که در زمینه‌ی تاسیس و تکوین و تشکیل و تداوم نهادهای حرفه‌ای حسابداری و تاسیس و توسعه‌ی موسسات حسابرسی و جز آن در شمار پیشگامان کاربرد و گسترش حسابداری حرفه‌ای در ایران بوده است؛ یا نظام‌الدین ملک‌آزایی که در ساماندهی نشر منابع حسابداری نقش تعیین‌کننده ایفا کرده است؛ یا سرشت و رفتار حرفه‌ای پرویز افتخار جواهری که راهنمای عملکرد طیف گسترده‌ای از حسابداران بوده است. از دیگران نیز می‌توان یاد کرد، و ای بسا اگر کسانی پای پیش بگذارند می‌توان اثر مستندی در این زمینه پدید آورد و شناخت‌نامه‌ی مروجان حسابداری کشور را تدوین کرد.

و البته تردیدی نیست که نهادهای حرفه‌ای و مانند آن از جمله "انجمن حسابداران خبره‌ی ایران"، "انجمن حسابداری ایران"، "جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران" و دیگر نهادها از این قبیل، و سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی و وابسته به دولت، از جمله "شرکت سهامی حسابرسی" و به‌طور شاخص و مشخص "سازمان حسابرسی" و مانند این‌ها نیز در توسعه‌ی حسابداری ایران به نحو فراگیر و تعیین‌کننده‌ای اثرگذار و اثربخش بوده‌اند.

علائق و انگیزه‌های فعالیت مروجان نامبرده در پاره‌ای زمینه‌ها نزدیکی بسیار با هم داشته است؛ از جمله، دانش گسترده‌ی آنان در زمینه‌ی حسابداری نوین در زمان خود. حسن سجادی‌نژاد

از جمله کسانی بود که اداره‌ی امور حسابداری صنعت نفت در زمان ملی شدن صنعت نفت و خلع ید از اتباع خارجی به آنان سپرده شد. همه‌ی آنان با ادبیات و زبان فارسی آشنایی عمیق داشتند. حسن سجادی‌نژاد، اسماعیل عرفانی، فضل‌الله اکبری، عزیز نبوی و مصطفی‌علی‌مدد و دیگر همانندان آنان جملگی بر کار نوشتن و نگارش تسلط حرفه‌ای داشتند. به گواهی متون و منابع حسابداری که پدید آوردند و از آنان برجای مانده است، در توسعه‌ی نشر منابع حسابداری به نحو تعیین‌کننده‌ای تاثیرگذار بودند. فرض است، هم آنان شالوده‌ی زبان تخصصی حسابداری در ایران را پدیدار ساختند؛ به آن انسجام و عمومیت بخشیدند؛ و شیوه‌ی نگارش و تدوین گزارش‌های حسابداری و متون و منابع درسی مربوط را تکوین بخشیدند. آنان همچنین اغلب از بنیانگذاران موسسات حسابداری مستقل و انجمن‌های حرفه‌ای حسابداری بودند؛ از جمیع ابعاد و ملاحظات قانونی و حقوقی امور هم‌پیوند با موسسات اقتصادی آگاهی در حد استنباط حقوقی داشتند؛ بر زبان خارجی مسلط بودند؛ اهل مطالعه بودند؛ با روش‌شناسی علمی آشنایی نسبی داشتند؛ و جملگی آنان کتاب تالیف کردند و به کار نشر متون حسابداری همت گماشتند و در این زمینه به توسعه‌ی نشر منابع شتاب بخشیدند (۳).

مصطفی‌علی‌مدد

مصطفی‌علی‌مدد در مقایسه با مروجان نسل اول در نسل دوم قرار می‌گیرد. جدای از تفاوت سنی نسل اول و مصطفی‌علی‌مدد و هم‌ردیفان همسن و سالش (نزدیک به بیست و پنج سال) هر یک از این دو نسل به تبار تاریخی متفاوتی وابسته‌اند. به بیان خود مصطفی‌علی‌مدد، اولین نسل حسابداران کسانی هستند که به دنبال انقلاب مشروطیت، ایجاد موسسات تمدنی جدید، و گسترش روابط خارجی، در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۱۰ تا ۱۳۳۰، حسابداری دوطرفه را در انگلستان و امریکا و معمولاً با استفاده از بورس تحصیلی آموختند

و برای کار به ایران برگشتند (۴) و پس از ملی کردن صنعت نفت که از انگلیسی‌ها در تاسیسات شرکت نفت خلع ید شد در ارکان حسابداری شرکت نفت حضور یافتند. حسن سجادی‌نژاد از جمله حسابداران تحصیل‌کرده‌ی انگلستان، تحت حمایت مهندس مهدی بازرگان، حسابداری شرکت نفت را از انگلیسی‌ها تحویل و تا کودتای ۱۳۳۲ اداره‌ی آن را بر عهده می‌گیرد (۵) و اسماعیل عرفانی به ریاست هیئت عالی بازرسی شرکت ملی نفت در جریان خلع ید از شرکت انگلیسی منصوب می‌شود. ولی نسل دوم از جمله مصطفی‌علی‌مدد هم جوانی‌شان را حین نهضت ملی شدن نفت گذرانده بودند؛ و هم دیدگاه، رویکرد و عملکردشان، و در این‌جا به طور مشخص مصطفی‌علی‌مدد، آنان را از جهات اجتماعی در طیف کنش‌گرانی قرار می‌دهد که از دهه‌ی سی به بعد با روند نوزایی فرهنگ و مدرن‌شدن ایران همراه شدند. کنش‌گرانی که شکست نهضت ملی آنان را از پای درنیاورد، و هوشمندانه و پیگیرانه مشی اصلاح‌گری پیش گرفتند و بر همه‌ی ابعاد جامعه‌ی ایران اثر گذاشتند، و در تحقق تحولات دهه‌ی سی و چهل مشارکت کردند. اگر چه اغلب آنان از پای فشردن بر تقدم امر سیاسی به نفع تحقق تحولات اجتماعی صرف‌نظر کردند. البته بسیاری از افراد این گروه سرشت سیاسی خود را وا نگذاشتند. تفاوت مصطفی‌علی‌مدد هم با همانندان نسل پیشین‌اش این بود که او تعلق خاطر به مشی سیاسی را نفی نمی‌کرد. در حالی که وجود رجحان سیاسی به این معنی که برای یک مشی سیاسی نسبت به دیگری برتری قائل باشند نزد نسل اول قابل تشخیص نبود. اگر حسن سجادی‌نژاد و اسماعیل عرفانی و همانندانشان در مقام‌های بالای صنعت نفت قرار گرفتند نه به خاطر اشتراکات سیاسی آنان با گردانندگان جنبش ملی شدن نفت بود؛ آنان تکنوکرات‌های درس‌خوانده‌ی اروپا و امریکا بودند و صاحب صلاحیت، و البته بهبودخواه و جامعه‌دوست و از ایفای نقش در چارچوب‌های اصولی استقبال می‌کردند. در مقام

مقایسه، مصطفی علی‌مدد اما معتقد بود باید با روند اصلاح سیاست‌های اقتصادی به نفع جریان اجتماعی مشارکت کرد.

از این خاستگاه، عملکرد تاریخی مروجان نسل اول در چارچوب شرایط و قوانین و مقررات مربوط در زمان خود، انتقال و استقرار دانش، دستاوردها و تجربه‌ی تحولات حسابداری اروپا (انگلیسی) به فضای اقتصاد ایران بود؛ که بی‌گمان اقدام و گشایش تاریخی عظیم، اثربخش و راهگشایی بود و نهاد حسابداری ایران را وارد دنیای نو ساخت. ولی مصطفی علی‌مدد و همانندانش از نسل دوم پیوند بنیادی تحولات حسابداری در جهان با پویای سیاسی و اجتماعی و اقتصادی جامعه‌ی ایران را برقرار کردند؛ تحولی که از خلال رویکرد بومی کردن دانش و تجربه پیش رفت و در زمینه‌هایی به اصلاح سیاست‌های مالی و اقتصادی با انطباق موازین حسابداری با واقعیت‌ها و شرایط تاریخی و سیاسی و اجتماعی ایران انجامید. نقش مصطفی علی‌مدد در همه‌ی این زمینه‌ها آشکار است. نمونه‌ی اقدامات او در این زمینه‌ها که از همان درک سیاسی او سرچشمه می‌گرفت هدایت تصویب ماده واحده‌ی تشکیل جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران بود که انجام آن را به اقتضای درک فضای سیاسی دوره‌ی اصلاحات و بر وفق روند اقتصادی آن زمان از عهده برآمد. علی مستاجران در یادنامه‌ی او آورده است: "قانون حسابدار رسمی (منظور قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی‌صلاح به عنوان حسابدار رسمی - مصوب ۲۱ دی ۱۳۷۲ و اصلاحیه‌ی مورخ ۱۷ بهمن ۱۳۷۲ مجلس شورای اسلامی) در دور جدید را او نوشت" (۶). نتیجه‌ی تعمیم‌داندنی از همین عملکرد او این که طرح‌های توسعه آن گاه اثربخش هستند که وضع و استقرار آنها از تناسب نسبی با شرایط عام، در برگیرنده‌ی شرایط سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و توان نهاد حسابداری در هر زمان برخوردار باشد. منظور از این نتیجه‌گیری قبول بی‌قید و

شرط شرایط سیاسی و اقتصادی و اجتماعی در هر زمان نیست. بلکه شناخت واقع‌بینانه‌ی این شرایط است که می‌تواند ما را در پیش بردن طرح فرضی ترغیب کند، یا به بعدتر موکول کردن یا انجام تغییراتی در آن رهنمون سازد. به هر تقدیر بدون درک کارشناسی از شرایط، کمترین مداخله در این‌گونه شرایط با محدودیت‌ها و گره‌های ناگشودنی رو به رو می‌شود. در همین سال‌های نزدیک، فرض‌ها، طرح‌ها و کوشش‌های متعددی برای اصلاح پاره‌ای از مقررات قانونی از جمله اساسنامه‌ی "جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران"

مصطفی علی‌مدد بر آن بود که نهاد حسابداری به عنوان یکی از ارکان نظام اجتماعی (دولت - حاکمیت) باید با نهادهای دیگر در جامعه مناسبات معنی‌دار و فعال و متقابل داشته باشد

در کار بوده است که با وجود رایزنی‌ها و میناهای حقوقی و ادعاهای مستدلی که ضرورت انجام آن‌ها را توضیح می‌دادند، جملگی بی‌نتیجه مانده‌اند. حتی به بروز پاره‌ای اختلالات در مناسبات اعضای جامعه و شورای عالی آن، و نیز، بروز مشکلاتی در مناسبات نهاد حسابداری و به طور مشخص "جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران" و ارکان دولت انجامیده است.

مصطفی علی‌مدد در همین پیوند بر آن بود که نهاد

حسابداری به عنوان یکی از ارکان نظام اجتماعی (دولت - حاکمیت) باید با نهادهای دیگر در جامعه مناسبات معنی‌دار و فعال و متقابل داشته باشد. او در همکاری‌هایش با ناشر اوراق مشارکت طرح نواب یا در همکاری‌هایش با وزارت مسکن و شهرسازی یا شهرداری تهران زمان در خور توجهی را صرف آموزش حسابداری و کارکردهای سودمند آن در تخصیص بهینه‌ی منابع می‌کرد. مشارکت و مداخله‌ی او در زمینه‌ی تجدید ارزیابی دارایی‌ها نمونه‌ی دیگری از رویکرد یا مشارکت فعال او به قصد و با نیت ترویج اصول و ضوابط حسابداری و تامین امنیت اقتصادی جامعه و حقوق مالی ذینفعان است.

از عملکردهای مصطفی علی‌مدد در عرصه‌های عمومی حسابداری ایران که بگذریم، او در زمینه‌ی استقرار و تقویت پیوندهای نهاد حسابداری ایران با سایر نهادها، عملکرد تاثیرگذار، راهگشا و ماندگاری داشت که در زیر مروری فشرده بر شماری از آنها خواهیم داشت.

زبان

در هر نهاد با هر موضوع تخصصی و فنی، و دانش پشتیبانی‌کننده‌ی عملکردهای آن، زبان ویژه‌ای مربوط به ارتباطات تخصصی درون و پیرامون آن نهاد شکل می‌گیرد که اصطلاح‌شناسی تخصصی آن رشته از دانش و کاربرد آن نیز در چنین دستگاهی پدید می‌آید. ولی آن دسته از موضوعات که صورت وارداتی از دیگر جامعه‌ها است، تا زبان تخصصی آن به اقتضای طبیعت موضوع قانونی آن نهاد در جامعه‌ی میزبان پدیدار نشود، صورت عاریتی می‌یابد. تا آن که مناسبات نهاد مربوط با نهادهای دیگر و با کاربران و استفاده‌کنندگان از خدمات نهاد نوظهور عمق گیرد، و به زبان معیار جامعه‌ی میزبان بپیوندد.

با این که مروجان نسل اول حسابداری نوین ایران به دلیل تسلط به زبان انگلیسی به‌خوبی از عهده‌ی

توضیح ویژگی‌ها و کاربردهای حسابداری نوین آن زمان در ایران و تنظیم مناسبات درون و بیرون نهاد حسابداری برآمده بودند، ولی کوشش‌ها و پیگیری‌های نسل دوم مروجان یاد شده بود که زبان حسابداری نوین و اصطلاح‌شناسی آن را به کمند زبان معیار فارسی در مقوله‌ی حسابداری در آورد و محرک زبانی آن شد. در تحقق این چگونگی مصطفی علی‌مدد تأثیری هدایت‌گرانه داشت. مبالغه نیست اگر بگوییم او بر روی یکایک واژگان زبان فارسی در حسابداری کار کرد؛ و دور از واقعیت نیست اگر بگوییم زبان فارسی تخصصی حسابداری نوین و امروز ایران با راهبری مسئولانه و پیگیری سخت‌گیرانه‌ی او تکوین یافت. افزون بر این، مصطفی علی‌مدد پس از درگذشت حسن سجادی‌نژاد که در پی کوشش‌های به نسبت نافرجامی که دیگران پیش از او، البته با شوق و شهبامت در زمینه‌ی تدوین فرهنگ اصطلاحات حسابداری انگلیسی به فارسی به انجام رسانیده بود و پس از درگذشت او ناتمام ماند و دکتر فضل‌الله اکبری به پایان رسانیدن کار ناتمام حسن سجادی‌نژاد را دست گرفت، مصطفی علی‌مدد دستگیر او در کار ویرایش فرهنگ نامبرده شد و کار یک جلدی کردن فرهنگی که دو جلدی پیش‌بینی شده بود و یک‌دست کردن و هماهنگی اصطلاحات حاصل کار حسن سجادی‌نژاد و دکتر فضل‌الله اکبری را از عهده بر آمد تا این‌که این فرهنگ به سرانجام رسید (۷).

نشر

نشر نظام‌یافته و گسترده‌ی منابع حسابداری را همان مروجان نسل اول بنا نهادند و پیش بردند و بعدها دیگران از جمله عزیز نبوی دست به کار نشر این‌گونه منابع شد. عزیز نبوی و سپس مصطفی علی‌مدد به همراه نظام‌الدین ملک‌آرایی روش‌شناسی تدوین متون حسابداری و نشر آن را مورد بازنگری بنیادی قرار دادند و تحول اساسی در آن پدید آوردند. در همان زمان، مصطفی علی‌مدد و نظام‌الدین

ملک‌آرایی جزوه‌ی "حسابداری کالاهای امانی" و "اشتباهات و اصطلاحات" را پدید آوردند که بیانگر ظهور تحولی اساسی از نظر زبان و تدوین بود. از دهه‌ی ۱۳۶۰ که نظام‌الدین ملک‌آرایی به مدیریت مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی سازمان حسابرسی منصوب شد، مصطفی علی‌مدد همکار وی بود. در این زمان این دو با انتشار "اصول حسابداری" جلد اول و دوم (در سازمان حسابرسی) معیارهای تدوین منابع حسابداری را به طرز معنی‌داری ارتقا بخشیدند و الگویی برای تدوین منابع حسابداری شد و ادامه یافت. گرچه انتشارات مرکز نامبرده دست‌آورد جمع پژوهشگرانی است که به کار پژوهش و تالیف و ترجمه اشتغال داشتند و دارند، ولی نقش مصطفی علی‌مدد، همراه نظام‌الدین ملک‌آرایی، تا سال‌ها در پیشبرد و پیشرفت انتشارات این سازمان تأثیری معنی‌دار و چشمگیر داشته است. فهرست کتاب‌های تالیف یا ترجمه‌شده‌ی مصطفی علی‌مدد و تنوع موضوعی آن‌ها که سهمی در خور توجه در تکوین نهاد حسابداری ایران را نمایان می‌سازد گستره‌ی مشارکت او را در نشر منابع حسابداری به زبان فارسی روشن‌تر می‌سازد. در این میان، از عنوان کتاب‌های تالیف‌شده‌ی او که در ویژه‌نامه‌ی پس از درگذشت‌اش آمده است می‌توان این موارد را یاد کرد: اخلاق / اصول حسابداری / مبانی و روش‌ها / کاربردهای عملیاتی (حسابداری پیمانکاری / استهلاک / کالاهای امانی / اشتباهات و اصطلاحات) / حسابرسی / ابزارهای مالی مانند اوراق مشارکت / قوانین و مقررات تجاری / استانداردهای حسابداری / رهنمودهای حسابداری / تحلیلگری مالی / مقدمات نظریه‌ی سیستم‌ها و سیستم‌های اطلاعات، که شماری از این آثار با همکاری دیگران پدید آمده‌اند (۸).

در وصف سخت‌کوشی، دقت و مسئولیت او در تالیف و ترجمه، عباس ارباب سلیمانی از پژوهشگران مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری

و حسابرسی سازمان حسابرسی که سالها همکار نزدیک مصطفی علی‌مدد بود و سیزده اثر مشترک با وی پدید آورده است به یاد می‌آورد که مصطفی علی‌مدد ده سال بر روی تدوین "مبانی نظری حسابداری و گزارشگری مالی در ایران" (نشریه‌ی شماره‌ی ۱۱۳ سازمان حسابرسی) کار کرد. او ما را به مقدمه‌ی مصطفی علی‌مدد بر این کتاب ارجاع می‌دهد که زوایای رویکرد وی را در کار تالیف و ترجمه و نشر روشن‌تر می‌سازد. در این مقدمه زیر عنوان متدولوژی تدوین مبانی نظری استانداردهای حسابداری می‌خوانیم:

- مطالعه، بررسی و نقد پژوهش‌ها، گزارش‌ها و چارچوب‌های نظری مراجع حرفه‌ای کشورها... و کمیته‌ی بین‌المللی استانداردهای حسابداری.
- مطالعه‌ی موضوعات مربوط... در کتاب‌های معتبر... و مقالات مندرج...
- مطالعه‌ی قانون اساسی (ایران) و قانون برنامه‌ی دوم...

- مطالعه‌ی قوانین تجاری، موارد مربوط به عقود و معاملات، اموال و تعهدات در قوانین مدنی و...
- مطالعه‌ی قوانین و مقررات مالی و محاسباتی و...
ارباب سلیمانی همان‌جا از اثری از مصطفی علی‌مدد نام می‌برد که تا زمان درگذشت‌اش ۲۹ بار تجدید چاپ شده است (۹).

توسعه‌ی معطوف به شرایط

پیش از این نیز از رویکرد معطوف به شرایط مصطفی علی‌مدد یاد کردیم. مقدمه‌ی یادشده بر مبانی نظری حسابداری و گزارشگری مالی در ایران (نشریه‌ی شماره‌ی ۱۱۳ سازمان حسابرسی) گویای این رویکرد اوست. مصطفی علی‌مدد اما در رویکردها و عملکردهای دیگر نیز نشان داد که توسعه‌ی نهاد حسابداری در ایران مثل هر جامعه‌ی دیگری بر بستر شرایط تاریخی، اقتصادی و اجتماعی امکان‌پذیر و اثربخش است. او اقتباس بی‌قید و شرط و مینا از استانداردهای حسابداری دیگر کشورها را اثربخش و بنیادی

نمی‌دانست. از این قرار، در میزگردی که گزارش آن را ماهنامه‌ی حسابدار بهمن ۱۳۶۹ منتشر کرد، دیدگاه خود را این طور طرح می‌کند: "... مثلاً یکی از کارهای سیستم حسابداری ما تهیه‌ی مستند و مدرک است برای آن که موسسه را در مقابل دیگران محفوظ نگهدارد. به این ترتیب که یک‌سری معاملات را مستند بکند تا فرضاً به دادگاه ارائه بدهند. در حالی که چنین کاری در سیستم حسابداری امریکایی پیش‌بینی نشده است... حتی در برخی کتاب‌ها وظایف کنترلی برای سیستم حسابداری قائل نیستند؛ بلکه بیشتر در غرب (منظور از غرب، انگلوساکسون است) می‌بینیم به سیستم حسابداری منحصر از دیدگاه اطلاع‌رسانی نگاه می‌کنند" (۱۰). یا در نمونه‌ی دیگری عرضه می‌کند که: "ما سه نوع حکم در قوانین ایران داریم: احکام عام که البته احکام آمره است و ما استانداردها خلاف این نوع احکام را نمی‌توانیم داشته باشیم" (۱۱). او در زمینه‌ی مناسبات حقوق مالی و مالکیت و امور تجاری تحقیق می‌کرد و شناخت ساز و کار حسابداری معطوف به شرایط دیگر کشورها را ضروری می‌دانست، تا تکوین نهاد حسابداری در ایران را با توجه به نیازها و ظرفیت‌های حقوقی و قانونی و عرفی جامعه‌ی ایران به جامعه‌ی حسابداری ایران تجویز کند. او در همه‌ی این زمینه‌ها دانش و آگاهی در سطح استنباط حقوقی داشت. کتاب "اخلاق و آیین رفتار حرفه‌ای حسابداران" از انتشارات مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی (نشریه‌ی شماره‌ی ۱۹۵ سازمان حسابرسی) که از آثار اوست، به گفته‌ی خود او بر اساس "آیین‌نامه‌ی رفتار حرفه‌ای مصوب فدراسیون بین‌المللی حسابداران (IFAC، ۲۰۰۵) و در انطباق با احکام، مقررات و شرایط حاکم بر حرفه‌ی حسابداری در ایران فراهم آمده است که با مقایسه‌ی کلی با الزامات اخلاقی صورت‌های مالی در اتحادیه‌ی اروپا همراه شده است (۱۲).

مصطفی علی‌مدد نقش قابل ملاحظه و

تعیین‌کننده‌ی نیز در تشکیل "جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران" داشت؛ از اقعان دولت و مجلس شورای اسلامی در زمینه‌ی ضرورت تشکیل جامعه گرفته تا مشارکت تعیین‌کننده در تهیه و تنظیم لایحه‌ی ماده واحده‌ی تشکیل جامعه و تکوین ساختار آن. پس از تشکیل جامعه نیز با آن همکاری داشت و به رغم میل باطنی در راستای تقویت و تکوین آن حتی مسئولیت ریاست هیات عالی نظارت را در آغاز پذیرفت. با این اوصاف همواره رویکرد منتقدانه و پیشگیرانه‌ی در مراقبت از جامعه در برابر تصمیمات دولت و مراجع قانون‌گذاری در زمینه‌ی مداخله در امور جامعه که به سلب اختیارات این نهاد منتهی می‌شود و در زمینه‌ی الزام حسابداران رسمی به قبول حسابرسی مالیاتی داشت (۱۳).

دریغ است که درباره‌ی او و در پیوند با عملکرد او چند موضوع مهم ناگفته بماند. او طبعی مشارکت‌جو داشت؛ هر سازمان، نهاد و فردی که از او یاری خواست او از هیچ کوششی در همراهی دریغ نکرد. حد بی‌طرفی خدشه‌ناپذیری را در همه‌ی موارد نگه داشت. و البته گفتن دارد که سازمان حسابرسی در کلیت آن در تحقق طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های مصطفی علی‌مدد همراه او بود. ■

منابع:

۱. پیران، پرویز و دیگران، شناسایی عوامل مؤثر بر ایجاد نهادهای اجتماعی در مدیریت هر چه بهتر محلات؛ نمونه‌ی موردی: محلات واقع در شهر فردوسی - شهرستان شهریار، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، مقاله‌ی ۲، دوره‌ی ۷، شماره‌ی ۲۵، تابستان ۱۳۹۵، صص ۱ - ۲۲.
۲. همان، پیشین.
۳. شلیله، محمد (۱۳۸۲) در "دهه‌ی ۱۳۴۰؛ دکتر عزیز نبوی و دیگران"، حسابرس، دو ماهنامه‌ی سازمان حسابرسی، سال پنجم، شماره‌ی ۲۲، زمستان ۱۳۸۲.

۴. "استاد دکتر فضل‌الله اکبری؛ چکیده‌ی دانش و مهر"، حسابدار رسمی، فصلنامه‌ی جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران، دوره‌ی جدید، شماره‌ی هفدهم، بهار ۱۳۹۱.

۵. همان، پیشین، صص ۲۰ - ۲۱.

۶. "موهبت زندگی در قبال مرگ..."، علی مستاجران، حسابرس، دو ماهنامه‌ی سازمان حسابرسی، شماره‌ی ۵۹، خرداد - تیر ۱۳۹۱، ص ۶.

۷. نگاه کنید به "فرهنگ اصطلاحات حسابداری میراث..." (گفت‌وگو با مصطفی علی‌مدد)، حسابرس، سال هفتم، شماره‌ی ۲۸، بهار ۱۳۸۴، صص ۱۹ - ۲۴.

۸. "گاه‌شمار زندگی مصطفی علی‌مدد"، حسابدار رسمی، فصلنامه‌ی جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران، دوره‌ی جدید، شماره‌ی هجدهم، تابستان ۱۳۹۱، صص ۷ - ۹.

۹. "یادواره‌هایی از یاد مراد"، حسابدار رسمی، فصلنامه‌ی جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران، دوره‌ی جدید، شماره‌ی هجدهم، تابستان ۱۳۹۱، صص ۲۲ - ۲۶.

۱۰. "بررسی استانداردهای ملی" (میزگرد)، حسابدار، ماهنامه‌ی انجمن حسابداران خبره‌ی ایران، شماره‌ی ۷۳ - ۷۴، بهمن ۱۳۶۹، صص ۱۰ - ۲۱.

۱۱. همان، پیشین، ص ۲۵.

۱۲. "حسابداران و اخلاق" (گفت‌وگو با مصطفی علی‌مدد)، حسابدار رسمی، فصلنامه‌ی تخصصی جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران، دوره‌ی جدید، شماره هفتم، پاییز ۱۳۸۸.

۱۳. نگاه کنید به "مرحمت فرموده ما را مس کنید"، حسابدار، ماهنامه‌ی انجمن حسابداران خبره‌ی ایران، شماره‌ی ۹۹ - ۱۰۰، مهر و آبان ۱۳۹۲.

محمد شلیله: عضو اسبق شورای عالی انجمن حسابداران خبره‌ی ایران، سردبیر اسبق مجله‌ی حسابدار